

BIBLIOTECA ATENEULUI ROMÂN

AU APĂRUT:

Lei

Nr. 1. C. Prodan: <i>Ateneul Român și menirea lui în cultura românească</i> 1935	20
Nr. 2. C. Prodan: <i>Mișcarea artelor plastice de după război</i> . 1935.	25
Nr. 3. Gh. Adamescu: <i>Viața cuvintelor</i> . 1936.	20
Nr. 4. Al. Borza: <i>Câmpia Ardealului</i> . 1936.	25
Nr. 5. Dr. Iuliu Hațieganu: <i>Importanța socială a boalelor de inimă</i> . 1936.	20
Nr. 6. I. Simionescu: <i>Energii române în străinătate</i> . 1936.	20
Nr. 7. C. Kirilțescu: <i>Momente din istoricul și evoluția educației fizice</i> . 1936.	15
Nr. 8. St. Ioan, R. Rosetti, C. Prodan: <i>Comemorarea vechilor ateneiști V. A. Urechiă și Al. Odobescu</i> . 1936.	25
Nr. 9. Dr. C. Bacaloglu: <i>Frederic Chopin și Eminescu</i> . 1936.	25
Nr. 11. C. Prodan: <i>G. Demetrescu-Mirea</i> . 1937	20
Nr. 12. Al. Borza: <i>Basarabia noastră</i> . 1937.	20
Nr. 13. I. Simionescu: <i>Bogății irosite</i> . 1937.	15

SUB TIPAR:

Nr. 10. C. Prodan, Constantin Esarcu: <i>Biografie urmată de mai multe din discursurile lui</i> . 1937.	—
Nr. 14. C. Prodan: <i>Sculptura, pictura și gravura românească</i> . 1937.	—

BIBLIOTECA ATENEULUI ROMÂN

Nr. 12

BASARABIA NOASTRĂ

CONFERINȚA ȚINUTA LA ATENEUL ROMÂN ÎN SEARA DE 9 FEBRUARIE 1936

DE

AL. BORZA

BUCUREȘTI
IMPRIMERIILE INDEPENDENȚA
STR. R. POINCARÉ, 17

1937

PREȚUL 20 LEI

BIBLIOTECA ATENEULUI ROMÂN

Nr. 12

BASARABIA NOASTRĂ

CONFERINȚA ȚINUTA LA ATENEUL ROMÂN ÎN SEARA DE 9 FEBRUARIE 1936

DE

AL. BORZA

BUCUREȘTI
IMPRIMERIILE INDEPENDENȚA
STR. R. POINCARÉ, 17
1937

BASARABIA NOASTRĂ

Conferință ținută la Ateneul Român în seara de 9 Februarie 1936

Suntem obișnuiți să ne gândim la vechiul pământ moldovenesc dintre Nistru și Prut — numit mai nou Basarabia, — numai din prilejul unor mari calamități naturale, cum este seceta recentă cu urmările ei, evitabile : foametea și sărăcia ; din prilejul descoperirii unei organizații locale clandestine, exagerate în proporții. Avem ascunsă în fundul inimii mai adesea o *rezervă* tăinuită, o temere patriotică nemărturisită, bănuiala unei primejdii imaginare, sentimentul unei nesigurante la hotare. În compartimentele inimii noastre, unde sălășluște dragostea pentru pământul țării și pentru frații noștri români, adesea rezervăm un prea modest colțișor de cenușotcă Basarabiei și Basarabenilor.

Cauza principală a acestei situații îngrijorătoare și dăunătoare pentru consolidarea țării rezidă în necunoașterea acestei provincii.

De câteori mă întorc din călătoriile mele de studiu din Basarabia și aduc vorba de ele în cercul prietenilor și cunoșcuților mei, mă întâmpină aceleași întrebări stranii : Ce viață este prin pustiurile acelea ? Cum trăesc oamenii prin stepe ? Sunt pe acolo Români ?

Unii dintre cei ce cunosc așa de puțin provincia de peste Prut merg și mai departe, închipuindu-și că „rușii“ din Basarabia duc o viață de troglodiți, că pe acolo nu este un copac și că prin „stepe“ trăesc triburi nomade, cu herghelii de cai sălbateci.

Cât de mult contrastează aceste păreri bizare cu realitatea frumoasă ! Ce mângâitor este să străbați țara „moldovenilor“ în lung și lat, să te încânți de vederea unei imense grădini care este Basarabia ! Ce plăcere simțești colindând codrii nesfârșiți din inima țării, întâmpinând pretutindeni la țară dulcele graiu românesc ! Aproape știai să uiți de neajunsurile de

alt ordin, ce mai bântue aceste regiuni binecuvântate ale țării, care nici nu sunt așa de îndepărtate, cum își închipue unii.

Trenuri excelente te duc în mai puțin de 24 ore din centrul Ardealului la Chișinău, la Bălți, ori în inima Bugeacului. Dela Huși duce o foarte bună șosea de automobile la Chișinău, în câteva ceasuri. Poșta funcționează mulțumitor, iar legături telefonice poți obține în câteva minute din oricare punct al Basarabiei la București, la Cluj. Nu mai încerci deci acel sentiment al depărtării, al izolării, al străinătății, pe care ți-l inspira până mai anii trecuți chiar numai cuvântul „Basarabia“, necum un drum până la Nistru, pe care îl socoteau mulți, că egalează cu un „pahod na Sibir“...

Imi permit a vă invita în astă seară să facem o rapidă vizită imaginară în această așa de puțin cunoscută provincie, călăuziți de un naturalist. Făcând cunoștință cu țara și frații noștri de peste Prut e cu neputință să nu ne străbată inima un sentiment cald și viu : Basarabia e a noastră !

* * *

Intrând pe la Ungheni, prin poarta principală de comunicație a Basarabiei, pe pământul acestei provincii, observi dintr-o ochire trei tipuri de regiuni geografice : Prutul cu zăvoaiele sale, cu stufăriile ce se pierd în zare, apoi coline pleșuvite, îngălbenite și departe de tot : păduri întinse. Numai după ce ai făcut o cale bună spre răsărit, trecând prin împărăția codrilor, ajungi la Nistru, care străjuește la hotarul de răsărit al provinciei, cu albia-i întortochiată, prinsă între mările înalte, de piatră și de pământ.

Și iarăși te așteaptă o cale lungă spre Sud, ca să scapi de priveliștea pădurilor, să ajungi în lumea ierburilor atotstăpânitoare, în stepă.

Basarabia are și o coastă întinsă la mare, cu dune de nisip, împănate cu stațiuni balneare de seamă.

Specificul Basarabiei îl formează limanurile, aceste lacuri uriașe la gurile apelor, comunicând abia prin mici porțițe cu marea ori cu Dunărea.

Numai *muntele* îi lipsește Basarabiei din gama înfățișerilor geografice ; de aceea este pentru un basarabean cel mai însemnat eveniment vederea Carpaților, un drum la Sinaia, trecerea munților pe la Predeal.

De fapt, cea mai înaltă ridicătură este în Basarabia o colină lângă Cozmeni, în Nord, de 516 metri și în centru lângă Pârjolteni o culme de 415 m. Incolo totul este un podiș tăiat, brăzdat, modelat în forme bizare de atotputernicia apei. Pretutindeni vezi liniile domoale ale colinelor, ale movilelor.

Cea mai curentă credință greșită este, că Basarabia ar fi în întregime o imensă stepă.

Dacă pentru treimea de Sud a provinciei aceasta este adevărat, chiar contrarul se poate afirma despre restul provinciei.

De fapt, două treimi din Basarabia sunt domeniu de pădure, din care numai lăcomia omului a smuls rând pe rând terene tot mai întinse pentru agricultură. Dar și acum Hotinul, Soroca, Orheiul, Tighina, Cahulul și mai ales Lăpușna au păduri întinse, codri uriași în sensul clasic al cuvântului. Zile întregi poți rătăci prin pădurile din regiunea Corneștilor, — populate de căprioare, lupi și mistreți, de vulpi și veverițe, — prin stejărișurile bătrâne, prin pădurile de luncă. Esențele dominante sunt pretutindeni stejarul, iar în locurile mai ridicate și goronul, amestecat cu carpin, teiu, jugastru, sorb, palțin, măr, păr, cireș sălbatec, ulm, frasin și păducel. Tufele și florile de pădure sunt aceleași ca prin stejărișurile noastre. Par'că te plimbi prin pădurile Câmpiei ori prin codrii Bihariei !

La ceace te aștepti mai puțin : păduri de fag, găsești nu numai în Nord, pe la Hotin, în apropierea țării fagilor, Bucovina, ci și în centru, nu departe de Chișinău, la Căpriană, la Lozova. Rămășițe de făgete am întâlnit la Pârjolteni și la mănăstirea Hârjavca. Și ce mai codri cu fagi impunători, cu trunchiuri drepte, înalte de 30-40 metri și groase până la un metru și mai bine în diametru ! Tot așa de măreți sunt de altfel și stejarii din această regiune, până departe la Tighina, chiar la Manzâr, la marginea Bugeacului. Fagul are aci o deosebită importanță, nu ca simplu component al pădurii, ci ca un martor clasic al unui fapt fiziografic de mare importanță, pe care manualele de geografie, — cu afirmările lor false despre „stepa Basarabiei“, dar chiar și fitogeografii noștri care deosebesc mai anevoios stările naturale de cele produse prin cultură, propagând mai departe legenda „stepelor“, — îl nescotesc atât de mult : clima Basarabiei centrale și de nord ne fiind dușmănoasă pădurii, vegetația este aci de caracter central-europeic ; fagul trage chiar prin mijlocul acestei provincii limita sa de răsărit cea mai înaintată.

Un colorit mai oriental primesc pădurile colinelor numai prin gladișul (*Acer tataricum*), ce intră în compoziția lor, ca în Câmpia noastră. În spre Bugeac și Nistru întâlnim tot mai des și scumpia (*Cotinus Coggygria*) o plantă mai meridională, pe care o cunoaștem și din Moldova, Oltenia, Dobrogea, Banat, împreună cu tufa râioasă (*Quercus lanuginosa*), sudică și ea.

N'ar trebui să abuzez de faptul că mă ascultați cu atâta bunăvoință, ca să vă plictisesc cu o terminologie latinească botanică pentru a caracteriza compoziția acestor păduri.

Personal am studiat variate tipuri de păduri, pe care le enumăr aci numai cu numele : Din ordinul zăvoaielor (*Populetalia*) face parte asociația de *Populus alba* cu *Fraxinus excelsior* (Chițcani, Valea Mare).

De ordinul făgetelor (*Fagetalia*) ține asociația făgetului

(Fagetum bessarabicum) dela Căpriansa și făgetul cu carpin (Lozova, Căpriansa, Hârjavca, etc.).

De ordinul strejărișelor (Quercetalia) ține stejărișul basarabean (Querceto-Lithospermetum cotinosum) (dela Oxentia și Gârbovăț) apoi stejărișul sesiliflor (Quercetum sessiliflorum) dela Cărbuna, Dobrușa, Pârjolteni, Manzâr.

În sudul județului Tighina slăbește vigoarea pădurii, neajutată de clima ce devine aci uscată; pe podișurile secetoase, bătute de vânturi nu mai rezistă pădurea, aproape nici plantațiile de salcâm; văile adânci mai adăpostesc însă și aci plante lemnoase, chiar admirabile păduri de stejar, așa numite păduri de râpă, „Schluchtwald“.

În județul Cetatea Albă începe stăpânirea unui climat uscat, cu mai puțin de 400 mm. precipitații pe an, ce nu mai poate alimenta o pădure. Aici în Bugeac începe însfârșit stepa adevărată, stepa climatică, împărăția ierburilor. Mai spre Nord numai basinul Bălților mai pare a fi o insulă de stepă naturală, datorită climei. Incolo doar pantele repezi expuse soarelui, sunt lipsite de natură de păduri. Exact ca și în Câmpia Transilvaniei!

S'ar înșela însă amar acela care își imaginează stepa Bugeacului, basinul Bălților și dealurile despădurite ale Basarabiei, ca un pustiu sălbatec, ca buruenării întinse, pășuni nesfârșite! Intreaga stepă naturală de odinioară, precum și absolut toate locurile despădurite din Centrul și Nordul provinciei, sunt arate și cultivate cu cea mai mare grijă. Holde nesfârșite și porumbiști fără margini, câmpuri de tutun și răsărită (floarea soarelui) se înlănțue pretutindeni, învrâstăte de pepeniști și vie de șes.

Culturi de cânepă, in, rapiță, hrișcă și ricin dau un colorit special câmpului în apropierea comunelor, care sunt de obicei înglobate în oaze splendide de plantații de pomi fructiferi, salcâmi și „oțetari“ (= cenușer, *Ailanthus glandulosa*). Pretutindeni, unde privești, te fascinează imagini de grădini fermecate, de belșug și hârnice. Aproape nu găsești burueni în largul Basarabiei! Doar aci-colo prin șanțuri și prin râpile adânci, săpate de puhoai în loesul molatec al podișului, ori prin pătura groasă de *cernoziom* atât de fertil, de se refugiază buruenile stăpânitoare odinioară în stepă: scaiul muscălesc, știrul și lobodele, *Salsola Kali* spinoasă, Centaureele înțepătoare (numite vădană) și două-trei feluri de pelin (*Artemisia austriaca*, *absinthium* și *pontica*), buruiana dominantă a stepelor sudice.

Numai luncile apelor nu sunt arate și cultivate. Nu mă gândesc aci la încântătoarele meandre ale maestosului Nistru, canioane adânci, săpate în straturile tuturor veacurilor geologice și acoperite mai adesea cu păduri de coastă, ci la apele interioare ale Basarabiei. Privind liniile groase pe hartă, te aștepti la cine știe ce râuri cu apă îmbelșugată, la adevărate

Ialomițe, Olturi sau Târnave. În realitate și Răutul și Cogâlnicul și Bâcul și toate celelelalte ape curgătoare sunt în cursul verii numai niște pârae neînsemnate, ce șerpuesc alene în albiile lor pămâtoase în mijlocul unor imense văi umplute și netede ca masa, numai ici-colo mocirloase. Prin aceste largi văi pasc turmele de oi, de vite, cai și porci ale basarabenilor, adăpându-se mai adesea din puțurile, fântânile cu cumpână, înșirate uneori în număr impresionant, străjuind imensitățile câmpiei. Ce alta este înfățișarea acestor pășuni de luncă în timpul primăverii și după ploii torențiale! Pârăiașul neînsemnat, redus la o salbă de mici bălți, în care se scaldă rațe și copii de-avalma, se umflă puternic și iese din albie. Valea largă se umple deodată de apă și se transformă într'un fluviu impunător, însă de scurtă durată, ca în dricul verii să sece aproape complet.

Intinderea nesfârșită a Bugeacului, cu aceste pășuni de luncă și cu imensele-i culturi de porumb și de grâu, au devenit astfel adevărate „deșerturi culturale“, de o monotonie ucigătoare la aparență, de o bogăție fantastică, în anii buni și o adevărată „vale a plângerii“ în perioadele de câțiva ani secetoși în șir. Atunci nu vezi decât fețe întunecate, ce privesc cu ură și desnădejde spre cerul veșnic senin; populația își vinde pe un preț de nimic vitele pe care nu le poate hrăni; bărbații pleacă spre centrul și nordul Basarabiei și în restul țării, căutând ceva de lucru, ca să-și poată cumpăra hrana necesară familiei. Nicăiri nu este existența mai nesigură și rezultatul muncii agricole mai îndolnic, decât sub regimul climatului de stepă! Aci trebuie să devii apatic, neîncrezător și fatalist!

O călătorie în stepă, pe jos ori cu căruțele bineferecate, adevărate tancuri rezistente, în goană prin lanurile de grâu sau printre porumbiștile imense ori de-a-lungul câmpurilor de răsărită (floarea soarelui), — unde mii de fețe vesele de flori te privesc și urmăresc cu un zâmbet inocent, — te vor convinge curând, că stepa nu este atât de moartă și monotonă, cum și-o închipue lumea. Iată cum te pândesc în drum și pe miriști popândăii (numiți aici „țestari“), mamifere rozătoare caracteristice stepelor: scurt, îndesat, de mărimea unui hârțog mai mic, țestaru stă îndreptat în sus și observă pe lângă intrarea în palatul lui subpământean, dacă se apropie vre-un dușman. La orice sgomot suspect se refugiază în galeriile lui săpate în pământ, de unde nu-l mai scoți. Sunt chiar două specii de popândăi, după cum arată într'un studiu recent Călinescu: *Citellus citellus* numai la Nord și pretutindeni *C. suslica*¹⁾, deosebiți prin blana lor blondă ca loesul, picurată sau

1) Călinescu, R. Taxonomische, biologische und biogeographische Forschung über die Gattung *Citellus* Oken in Rumänien. Zeitschr. f. Säugethierkunde Bd. 9, 1934, pg. 87-141.

nu cu pete mai brune. Uneori se înmulțesc foarte mult și hârciogii, devenind o adevărată pacoste pentru semănături, înlocuind șoarecii de câmp dela noi, cari lipsesc în stepă. Dar câte păsări sunt aci! Ciorile roesc în cârduri uriașe, spre spaima locuitorilor. Cu rândunelele și lăstunii se întrec în sbor minunatele prihori, păsările cele mai frumoase colorate dela noi, dușmancele cele mai păgubitoare pentru albine. Țipetul lor strident te trezește din reverie, dacă viziunea unei „fata morgana“, în zile fierbinți de vară, te-a făcut să amuțești, privind uimit mirajul vrăjit al lacului cu stuf, al unei livezi de pomi, care dispar ca o fantomă, când te apropii de ele, ahtiat de umbră și apă răcoritoare.

Neașteptat de numeroase sunt păsările răpitoare prin stepă. Hoitarii vin mai rar în vizită, — adevărată inspecție sanitară — lăsând în urma lor numai scheletele albite de soare ale stârvurilor de vite și cai. Ulii, hârăii, rotesc în văzduh, căutând pradă. Aproape pe fiecare stâlp de telefon, pe țărui, troițe și clăi de grâu străjuește câte un șoimuleț (Falco), sperriind vrabiile numeroase. Nu trebuie să te urci pe movilele din câmpia Bugeacului, pe acele misterioase kurgane (gorgane) ale „sciților“ din vechime, ca să vezi o lume întreagă de vietăți mișunând în stepă, pândindu-se, sfâșiindu-se fără milă. Le întâlnești ori unde, în orice punct al orizontului ce te încercuește. În pășunile de luncă aleargă nagâții (chibiți), amestecându-se cu rațe și găște. Bălțile cu stufării sunt și ele destul de populate. Toamna, când nevoi și chemări tainice atrag spre sud miliardele de păsări din tărâmurile de miazănoapte, întâlnești cârdurile lor imense mai ales în regiunea limanurilor, unde poposesc o clipă.

Am stăruit prea mult, se pare, asupra descrierii stepelor din Bugeac. Dar este și firesc aceasta; căci nimic nu impresionează mai profund pe omul dela munte, înfrățit cu codrul, decât aceste câmpii fără sfârșit și fără umbră, tivite cu mori de vânt pe culmi de coline pleșuve!

Și nici n'am insistat asupra acelei uriașe salbe de lacuri din Sudul Basarabiei¹⁾, care alcătuiesc o lume aparte și ar putea deveni un izvor mult mai îmbelșugat de bunăstare decât acum; sunt lacurile maritime: Sasicul mare și mic, Sagan, Alibei și Burnas, toate legate între ele — apoi lacurile dunărene: Cahul, Cartal, Ialpug, Covurlui, Catlabug (Catalpug) și Chitai.

Cel mai important lac — liman, este al Nistrului, împărțit între două țări.

Cât de puțin s'a ocupat și lumea geografilor noștri de aceste

1) Porucic, T., Lacurile sărate din Sudul Basarabiei. București, 1934.

lacuri o devedesc hărțile noastre, din care nu poți stabili cu precizie, dacă lacurile acestea sunt închise, ori au o portiță și sunt în consecință limanuri, ori sunt estuare deschise, ori poate chiar golfuri! Nu se cunoșteau nici din punct de vedere hidrobiologic și al salinității — încât au trebuit să fie de-a dreptul descoperite de cercetători ca Bușnița și Lepși. Cum să fi putut deci face cineva un program de exploatare! Intinderea lor este imensă, lacurile dulci având 431 km. pătrați, iar cele sărate 443 km. pătrați. Unele dintre ele sunt într'adevăr uriașe, încât te simțești pe ele ca'n largul mării, pierzând țăr-mul din zare; numai cât aceste lacuri abia au 2-3-5 m. adâncime și sunt într'un stadiu foarte înaintat de aluvionare. Cum cresc ele însă deodată și se umflă, când vin apele mari ale Dunării! Ce de pește mișună în aceste ape, și cât ar putea fi, dacă s'ar urma sfatul învățatului Antipa!

Curioase sunt aceste mari lacuri basarabene și din motivul că ele primesc prea puțină apă dela râuri care le sunt tributare. Lacurile dulci primesc apa din Dunăre, iar cele sărate dela Mare, ale cărei golfuri au și fost odinioară — după harta lui Cantemir judecând, încă și pe la 1700 — până ce s'au acumulat cordoanele litorale, actuale, prin acțiunea de translație a valurilor.

Majoritatea lacurilor este de altfel valea submersă a unor vechi râuri, invadate de mare sau Dunăre, în urma scufundării platoului basarabean (mișcare epirogenetică lentă) în timpuri recente, postglaciare!

Ce rețea de irigație s'ar putea întemeia pe aceste lacuri dulci! Ce Mesopotamie roditoare s'ar putea desvolta în jurul lor, dacă am studia mai serios asemenea probleme economice!

Odinioară se scotea din lacurile maritime o cantitate enormă de sare, din așazise „grădini“, care aveau o întindere de 95 hectare¹⁾. Acum nu cred să mai renteze această exploatare, când țara întregită are atâtea saline grandioase.

Să părăsim această lume misterioasă a apelor, pline de enigme științifice nedeslegate, de făgăduinți economice embrionare și să privim pământul binecultivat al Basarabiei, iscodindu-i viitorul agricol.

În Bugeac, dar mai ales în ținutul colinelor din Centru și Nord te isbește un fenomen întristător și îngrijorător din punct de vedere al economiei naționale: Distrugerea pădurilor și recenta scormonire a tuturor stepelor străbune cu fierul plugului, au avut ca urmare un proces mecanic formidabil, cu

1) Lepși, I., Lacurile din sudul Basarabiei. Buletinul Muz. Naț. Chișinău, 1932.

consecințe incalculabile : denudarea, spălarea solului fertil de pe dealuri, coline, podișuri puțin înclinate ¹⁾.

Acest proces este în plină activitate în întreaga Basarabie : dealurile se desvelesc de podzol și alte soluri de pădure, iar câmpia de minunatul cernoziom — pământul negru fertil, temelie cea mai de preț a agriculturii. Se spală și cernoziomul ciocolat și solurile castanii ale stepelor ; pretutindeni iese la iveală solul lutos, loesul steril, ros și el de râpi hidoase ; în schimb toate văile se împotmolesc, pământurile odinioară fertile se acoper de aluviuni ; podurile se astupă, pășunile se distrug, satele se potmolesc de depozitele de colmatare. Dezastul este înspăimântător și amenință cu ruină agricultura. Natura se răsbună nemilos pentru distrugerea pădurii și a stepelor virgine !

Nu știu dacă din cele spuse până acum rezultă îndeajuns că în Basarabia clima este factorul dominant al întregii vieți umane, animale și vegetale deopotrivă. Regimul precipitațiilor se măsoară la Chișinău de vreo 80 ani, încât cunoaștem acum periodicitatea ploilor, cu ciclul Brucknerian de 35 ani, și din Basarabia. Acum chiar progresăm în perioada secetoasă. Relieful regiunii explică de altfel și distribuția neegală a ploilor : frecvența cea mai mare a perioadelor de uscăciune și cantitatea cea mai mică de precipitații este în Bugeacul plan : 250-300-400 mm. pe an, dând o climă de stepă uscată. Tot restul provinciei prezintă o mijlocie anuală între 400 și 500 mm., în câteva fășii la Prut chiar peste 500, iar în Nord 500-600 mm.

Pentru aceea se împarte Basarabia și din punct de vedere agricol în două secțiuni : Basarabia de Sud, cultivată cu 95% cereale, 1% fânețe și culturi de nutreț, 2% plante industriale, iar Basarabia de Nord cultivată cu abia 82% cereale, având însă 3½% fânețe și 10% din suprafață acoperită de plante industriale. Din suprafețele de cereale în Sud joacă cel mai mare rol orzul, iar grâul și porumbul (mălaiul) au pretutindeni aproximativ aceeași importanță ²⁾.

Ce privește încântătoare este să vezi în preajma secerișului nesfârșite întinderi de grâne sau oarze aurii, alături de porumbiști mustoase-verzi, printre care dispăre căruța cu oamenii călători. Doar norul de praf ce se ridică pe urma lor și rămâne ca o dâră turbure, mai trădează din depărtare drumurile șerpuitoare, mai corect zis : fășiile de pământ negru desemnate prin tradiție pentru circulația vehiculelor, fără de a altera prin artificii ingineresti aceste „drumuri“ virgine...

În Orhei și Soroca te surprind suprafețele mari cultivate cu

1) Ionescu-Sisești, G. în Revista Pădurilor, 1923, p. 807, ex. Porucic, T., Relieful teritoriului dintre Prut și Nistru, în Bul. Soc. reg. rom. Geografie, t. XLVII (1928) p. 209.

2) Album de l'Agriculture en Roumanie, 1930

tutun. Sunt cele mai întinse din țară. În schimb Hotinul are cele mai întinse culturi de sfeclă de zahăr din România. Viile județelor Cetatea Albă, Tighina și Lăpușna întrec pe toate din Țara românească, cu excepția Putnei (Odobești). Viile Bugeacului erau însemnate și pe vremea lui Cantemir. Sunt imense aceste bogății, datorite hărniciei populației autohtone și mai ales coloniștilor francezi, elvețieni, cari și-au construit impunătoarele sate-târguri regulate pe locurile, unde mii de ani trecuseră toate hoardele de popoare năvălitoare și unde tăbărau, încă pe vremea lui Cantemir (1716), tătarii prădalnici, cu turmele lor imense, iar de aci acești : „Tătari, Nogai, cărora Turcii le dădură locuință în Basarabia, năcăjiră Moldova cu dese năvăliri chiar în mijlocul păcii, și o aduseră la sărăcia care este acum ¹⁾.

Să nu uităm că fructele sunt o bogăție principală a Basarabiei. În județele păduroase cresc admirabil merii (ca 2½ milioane meri). Prunii țin locul întâi cu peste 10 milioane pomi. Vișinii iarăși sunt numeroși. Nucii sunt de o bogăție rară.

Trebue să fi văzut livezile de pomi din lunca Nistrului la Tighina în spre Chițcani, ca să ai o idee clară de bogățiile fantastice pe care le reprezintă ; să vezi piramidele de mere culese, strugurii pe care nu au oamenii unde să-i mai așeze, mustul care nu încapă în buțile și vasele disponibile, ca să ai impresia unui Canaan binecuvântat de D-zeu, dăruit Neamului românesc — spre beneficiul exclusiv al negustorilor străini ! Aceste bogății vegetale nu-și au corespondentul în lumea animală, decât poate în bogăția de pește.

Pescuitul din Sud-Vestul Basarabiei, din apele bogate ale brațului Chiliei și din numeroasele limanuri, își are centrul administrativ la Ismail ; cele mai impunătoare instalații pescărești sunt însă la Vâlcovul supranumit de geografi cu fantezie aprinsă Veneția României. Avem aci de fapt și canale și poduri suspendate bărci asemănătoare gondolelor, gata să-ți ofere prilej de idile romantice... Se găsesc și aci din belșug țânțari, purtând acelaș nume ca „zinzari“ Veneției. Un singur lucru pare a lipsi Veneției noastre, ca iluzia să fie deplină : palatele, bogățiile de artă, un San Marco. Dar ce nu poate suplini imaginația înflăcărată a unui bun patriot român !

Deși clima joacă un rol atât de mare în viața Basarabiei, ea nu explică totul : relieful, înfățișarea, prezența limanelor, distribuția plantelor.

Numai în lumina datelor geologice putem înțelege toate aceste fenomene. Precum știți, Basarabia face parte din blocul ruso-podolic... necutat, care numai în Silurian și în Cretacic a fost sub stăpânirea mării.

Spre sfârșitul terțiarului, în Sarmațian, întreaga Basarabie

1) Cantemir, D. Descrierea Moldovei, p. 1, cap. II.

era din nou scufundată în mare, primind păturile groase de argilă, marnă și calcare moi, ce se găsesc în ziua de azi la supratață¹⁾.

Mai târziu, în Pliocen, se ridicase nordul provinciei până în regiunea Chișinăului, acoperindu-se cu vegetația exuberantă a acelor timpuri, care ne reamintește flora Asiei de răsărit calde și a Americii de Nord temperate-calide. Așa ne prezintă această vegetație fosilele găsite la Darabani lângă Hotin, printre care Lascarov a recunoscut pe *Diospyros brachysepala*, *Zelkova Ungerii*, *Myrica ligninum*, *Buxus sempervirens*, etc.

În Pliocen se desenase prima albie largă a Nistrului, marcată prin terasa cea mai de sus, la nivelul colinelor de azi; râul curgea printr'un peneplen ridicat, formând numeroase meandre, vărsându-se pe la Orhei în mare.

La începutul cvaternarului, în timpurile diluviale, Basarabia cu regiunile învecinate s'au ridicat considerabil deasupra nivelului de astăzi, în urma unor mișcări epirogenetice ale scoarței pământului. Marea Neagră s'a retras mult față de întinderea ei de astăzi. Ca urmare a acestei ridicări, Nistrul a fost nevoit să-și sape o vale adâncă, grandiosul său canion. Și după ce ridicarea s'a făcut în mai multe etape, și adâncirea albiei s'a produs tot astfel, marcându-se prin 5 terase succesive, tot mai joase și mai înguste.

Primul ciclu de eroziune a adâncit Nistrul cu 40-60 metri sub nivelul pliocen. Aceasta s'a întâmplat în timpurile glaciațiunii prime, cutropitoare, — care a acoperit nordul Europei cu o calotă de gheață până în câmpia sarmatică, — și mai ales în timpul interglaciarului prim, care i-a urmat. Pe aceste terase superioare se găsește loes de tipul cel mai vechiu, provenit din perioada glaciara a doua²⁾.

O a doua adâncire mult mai puternică a suferit albia Nistrului în timpul interglaciarului al doilea, când s'a ridicat din nou scoarța pământului. Atunci s'a format terasa a patra, și jos de tot terasa 3-a, cu 80-150 m. sub terasele precedente. În timpul glaciațiunii a treia și a patra și în interglaciarul al treilea și timpurile ce au succedat, s'au format terasa a 2-a și întâia reprezentând țărnel actual în albia Nistrului. Pe aceste terase se găsesc depozite de loes mai recent, cuprinzând resturi de o faună mai nouă.

Acest al doilea ciclu de eroziune, cu terasele 4-1, a creat canionul actual meandriiform adânc, care străbate toate straturile geologice: terțiarul, cretacicul și Silurianul erei primare, evocând imagini din America de Nord, cu canionurile

1) După prof. I. Popescu-Voitești.

2) Gajewski Waclaw: La relation entre les aires géographiques des plantes et les canyons en Podolie. Acta Soc. Bot. Pol. Vol. XI. Suppl. 1934.

celebre ale Yellowstonului și cu Grand Canionul fluviului Colorado, adânc de 1000 metri! Deosebirea este nu numai în proporții. Canionurile americane sunt înguste și prăpăstioase, fiind săpate în rocă tare. Cele ale Nistrului au maluri moi, sarmatice, pe care solifluxiunea, alunecările le-au lărgit.

Timpurile atât de agitate ale diluviului, cu 4 până în cinci glaciațiuni și perioadele interglaciare, sunt nu numai vremi când s'a format relieful actual al Basarabiei, când eroziunea torențială a săpat văi în terenul argilo-nisipos și a modelat dealuri și râpi, s'a depus loesul în 4-5 pături groase, care alternează cu straturi de soluri fosile, ci sunt și punctul de mănecare în popularea pământului Basarabean cu vegetația actuală.

Deși pământul Basarabean a fost ferit de cojocul de gheață care a distrus vegetația în Nordul Europei și în Estul Europei până la Kiev, la vreo 300 km. de noi, totuși răcirea mare a climei și alte condiții climatice create de calota glaciara nordică și de ridicarea Carpaților și a podișului basarabean însuși, au produs o caleidoscopică perândare a vegetației.

În timpurile de glaciațiune intensă, când în Nordul Europei se depuneau morenele, în ținuturile basarabene domnea o climă de deșert în Sud, de stepă și tundră în centru și Nord, când vânturile ridicau praful și depuneau loesul. În epocile interglaciare, de o îndulcire a climei, se putea reface în centru și Nord pădurea.

Ca punct de mănecare pentru vegetația actuală nu putem lua decât ultima fază a acestui joc: timpul interglaciar ultim și ultima glaciațiune, după care au urmat vremi ferite de catastrofe climatice atât de hotărâtoare: când s'a păstrat ceea ce a adus diluviul și s'a răspândit elementul iubitor de căldură mai mare decât aceea critică glaciara.

Cunoscând vrâsta canionului Prutului, vom fi siguri, că plantele răspândite dealungul albiei sale, în proporții descrescând spre NV, au venit numai în timpuri postglaciare: *Cotinus Cogyria*, *Centaurea orientalis*, *Asparagus tenuifolius*, *Linaria genistaefolia*. Focarul de răspândire este imensitatea stepelor rusești și ale Câmpiei Române.

Invers, din flora veche a Carpaților încă au coborât tot prin canionul Nistrului, spre S E, tot în postdiluvial, elemente de pădure, ca *Aconitum moldavicum*, *Aposoeris foetida* și spânzul (*Helleborus purpurascens*), care s'au oprit însă la o limită de Est în preajma stepei dușmănoase.

Plantele nordice, venite sub regimul glacial, s'au fixat în tinoave și mlaștini joase în Nordul provinciei (*Ligularia sibirica*, *Pedicularis sceptrum Carolinum*), pe când altele au coborât prin păduri de luncă până la Ungheni, *Botrychium virginianum*). Ele sunt aci adevărate relice, rămășițe dintr'o vegetație care s'a retras apoi spre Nord.

Mai sunt însă în Basarabia de N. și Centrală și alte rămă-

șițe mult mai vechi: plante răspândite sporadic aici și colo, ocolind, se pare canionul Nistrului, în care ar găsi de sigur stațiuni potrivite de viață. Astfel este *Evonymus nana*, o tufușoară pururea verde, cunoscută din Carpații Bucovineni, din pădurile Moldovei, ale Podoliei, și pe urmă din Caucaz și Orient. Aria aceasta, întreruptă de zona stepelor, trădează origina lor preglaciară, terțiară, anterioară năvalei de vegetația cutropitoare stepică.

Tot așa de vechi, terțiare, trebuie să fie și o serie întreagă de plante de țarm de mare și zona largă de stepe halofibe, din Bugeac, până unde s'a întins marea sarmatică, fiind descendenții plantelor de atunci, trecuți prin toate peripețiile climei ce s'a schimbat atât de mult. Așa sunt speciile de pelin (*Artemisia*), așa este și *Ephedra distachya*. Dacă în privința vegetației ierboase putem avea indicii atât de sigure, nu mai puțin probabilă este și următoarea reconstrucție a istoriei pădurilor basarabene în baza cercetărilor celor mai noi. Este cert că în timpul ultimei glaciațiuni au existat în nordul Basarabiei conifere, ca și în Podolia învecinată, chiar păduri, poate alter-nând cu stepe reci, ca la noi la munte, ori ca stepele subarctice, în cari pășteau reni și mamuți (Ambrojevici); poate existau chiar tundre, cum presupune Gajewski. Mestecănișul, sălcete și arinișul încă au putut dăinui în acest climat, populând zăvoaiele. Se cunosc și vetrele omului preistoric din aceste timpuri, sincronizate cu aurignacianul superior al epocii de piatră.

În Centrul Basarabiei s'a afirmat că ar fi dăinuit atunci, în refugii, copaci foioși, cum este fagul cu frunza lată (*F. silvatica* ssp. moesiaca), cum presupune Szafer¹. Tovarăș îi era *Evonymus nana*, o mică tufă pururea verde.

Nu cred că Bugeacul să fi fost atunci acoperit de păduri îmbelșugate, cum presupune Săvulescu²), distinsul și temeinicul cercetător al florei basarabene, căci, deoparte clima aspră, de altă parte bogăția în săruri a solului recent, le erau în timpul glaciațiunii dușmănoase. Numai vegetația halofilă și de stepă rece a putut dăinui aci, alternând cu adevărate deșerturi.

Dar nici în epocile precedente intermediare ale interglaciarelor, cu clima mai caldă, nu s'au infiripat în Bugeac păduri. Aceasta ne-o dovedesc și depozitele caracteristice ale diluviului, importantele păduri de loes: praf fin ridicat de vânturile puternice și continue ale acelor vremi cumplite. (până la 7 benzi!). În acest loes se pot descoperi cu ușurință straturi mai întunecate și cu conținut de humus, deci loesuri modifi-

1) Szafer, W. The forest and the steppe n West Podolia, Krakow, 1935, p. 120.

2) 1927, p. 47.

cate pe care geologii le numesc soluri fosile. Cred că are dreptate d-l Lepși când atribue aceste soluri fosile ce alternează cu loessul curat, ultimelor variațiuni climatice ale glacialului și anume interglacialului Mindel-Riss și Riss-Würm, cu perioada interstadială a acestuia. Faptul că solurile acestea fosile sunt destul de subțiri și sunt străbătute de crotovine ne întăresc în convingerea că ele provin dela o vegetație ierboasă și nu pot fi produsul pădurilor¹).

După ultima glaciațiune, poate singura care s'a manifestat și în Carpații înalți (Popescu-Voitești, l. c.) a urmat o epocă mult mai caldă și mai uscată decât acum, când omul eneolitic întrebuința combustibil cimișir (*Buxus sempervirens*) și stejarul pururea verde (*Quercus ilex*), ambele plante sudice, care lipsesc complet din flora actuală². Clima aceasta a favorizat de sigur înaintarea pădurilor de stejar, în special de tufă-râioasă care vor fi atins atunci o întindere foarte mare în centru și Nord, iar în Sud au stăpânit stepele. De atunci timpurile au devenit mai umede: au înaintat deci pădurile de fag, iar stejărișele s'au întins spre și peste stepele de odinioară și ar fi coplesit și nordul Bugeacului, înaintând prin văi, dacă nu intervenea tot mai intensiv omul distrugător. Totuși până la anul 1700 găsim indicate de Cantemir pădurile imense și dese ale Tigheciului în județul Cahul de azi ca un zid de apărare al Moldovei contra năvălitorilor. Mult mai păduroasă era și Basarabia centrală. Și acum omul lacom reduce neconținut aria pădurii, distrugând în mod inconștient baza existenței sale și a belșugului actual: solul.

Câte o amintire din vegetația străbună ne mai păstrează rezervațiunile științifice, botezate de bunii noștri basarabeni: parcuri naționale. Nu demult a confirmat Comisiunea Monumentelor Naturii vre-o 12 rezervații create încă pe timpul reformei agrare, cu multă prevedere, ceea ce face cinste Basarabenilor, conservând vechi păduri de fag, stejărișe, zăvoaie și câteva petece de stepă străbună, acum aproape dispărută din Basarabia.

* * *

Am isprăvit aproape întreg timpul destinat conferinței, înfățișându-vă numai din punct de vedere naturalist Basarabia și n'am atins chestia populației, care interesează și îngrijorează poate mai mult pe atâția dintre D-voastre! Este ea într'adevăr românească?

1) Lepși I., Asupra diluviului dela Lacul Sasic. Bul. Muz. Naț. Chișinău, No. 5. 1933.

2) Ambrojevici, C., Contr. la cun. elem. medit. ale florei eneolitice din Basarabia. Bul. Muz. Naț. Chiș. Fasc. 2 și 3, 1929.

Dacă în Nord, la Hotin predomină slavii (ruteni sau ucrainieni), iar în orașe și în Bugeac se găsește un mare amestec de populații colonizate, infiltrate mai nou, pe timpul dominației ruse, regiunea de rezistență a provinciei, colinele Codrului, sunt populate de cei mai veritabili români. Că-și zic moldoveni, puțin importă! Chiar prin aceasta ei sunt o mărturie vie a vechimii noastre pe aceste plaiuri și a drepturilor noastre istorice, proclamate în fiecare clipă prin pronunțarea numelui de „moldovean“. Graiul lor este cel mai românesc posibil, făcând abstracție de câțiva termeni tehnici adoptați dela administrația și armata rusă de ocupație. Arhaismele acestei limbi sunt impresionante. Identitatea perfectă a numirilor de plante principale din grădini, câmp și pădure — pe care le-am studiat — cu numirile generale răspândite pe întreaga întindere a pământului românesc, sunt încă una din aspectele miracolului unic pe lume: unitatea desăvârșită a neamului nostru, dela Nistru până la Tisa.

Și ce minunate sunt satele moldovenilor noștri! Ar fi bine să cerceteze cât mai mulți români aceste sate basarabene; să admire micile gospodării bine organizate, împrejmuite, umbrite de plantații îmbelșugate de pomi fructiferi și salcâmi și să vadă mai ales casele lor! Și casele celor mai săraci moldoveni sunt foarte bine construite, din pământ, lemn, nuiele împletite, din chirpiciu sau piatră de var și se prezintă toate și pretutindeni îngrijite, curate, împodobite. Femeile moldovence par'că au pasiunea lipitului, a spoitului. Ziua întreagă le vezi frământând lutul, lipind casa, prispa, gârliciul pivniței, vatra de vară, cuptorul de pâine, poiata, împrejmuirea curții. Și cât e de curată și îngrijită casa în interior! Ai impresia, umblând prin satele basarabene, că lumea este pururea în așteptarea sfințelor Paști ori a Rusaliilor. Cum contrastează de mult aceste case — acoperite cu stuf bine tuns și adeseori ornamentat, ori cu șindrilă și rar de tot cu olane, — cu hurubele dărăpănate din satele Moldovei, cu colibe sărăcicioase din Câmpia Ardealului ori cu casele neîngrijite, pline de murdărie, dintr'atâtea sate ale mult lăudaților moți! Dar tot atât de curate și îngrijite, de cele mai multeori însă mai mari și mai bogate sunt casele ucrainienilor, ale bulgarilor și nemților din Basarabia. Mai ales aceștia din urmă au adevărate palate țărănești din pământ și piatră, ogradă uriașă, plină de mașini agricole, care greoaie, la care sunt prinși cai bine făcuți, atât de numeroși în Basarabia. Dacă pleci din aceste sate frumoase și intri în târgușoarele și orașele pline de evrei, te copleșește un sentiment de jale. Atmosfera este pestilențială, de gunoiul din stradă și din jurul caselor. Și ce mai case! Construite mai adesea din lemn, la stradă toate sunt dărăpănate, cârpite, murdare. Așa este ghetto-ul Bălților, al Hotinului, al Chișinăului, Orheiului, Tighinei, la Vasile Stroescu și Vasile Lupu și în

multe nenorocite târguri basarabene, complet zidite în stil străin, cu străzile largi și grădini imense. Doar Chișinăul de face excepție.

Călătorul grăbit vizitează de obicei numai asemenea localități înstrăinate, populate de venetici de toate neamurile, care vorbesc mai mult rusește ori în jargon iiddiș; el pleacă întristat din Basarabia. Acestora le recomand un drum reconfortant la țară ca să se convingă, cât e de românească această provincie. Nu numai în centru și dealungul Nistrului găsești populații „moldovene“; ei covârșesc ca număr și în Bugeacul atât de împeștiat cu colonii din veacul al XIX-lea, sate și târgușoare construite pe un plan cadrilat. Graiul dulce și molatic moldovenesc îl auzi pretutindeni; el stăpânește și la orașe în zi de târg, când inundă dela sate țărănimea cu produsele, cari aproape nu au preț. Sărăcia se întinde din această pricină ca pecinginea rea. Și românul ce să facă de necaz? Bea și iarăși bea!

Mai găsești curând și alte motive de decepție. Românii din Basarabia nu mai au port național, asemănător cu al românilor de pretutindeni. Bărbații poartă surtuțe de târg și șapcă, la fel cu evreii, cu rușii, cu germanii. Doar spre Moldova de mai vezi căciuli și pălării. Femeile, — svelte și cu expresia ștearsă a feței — sunt îmbrăcate în haine colorate intens și într'o unică culoare: galben, liliachiu, albastru, în genul dela mahalala. Minunatele scoarțe basarabene, atât de originale, încep să dispară.

Se pare că lipsește și cântecul și doina! Nu este horă, joc la sate, numai „bal“, cu jazzuri desperate. Prin lunci, pe dealuri nu auzi un chiuit, duiosul cântec de fluier. Pe toți îi preocupă numai munca și necazurile. Aceasta-i atmosfera stepei! Așa este la toate neamurile Bugeacului. Nici nemții din Tarutino n'au port național, podoabe strămoșești specifice, nici cântece, nici joc.

Moldoveanul în deosebi pare a fi cam lipsit de vlaga românească, de mândria națională, de încrederea în sine, de avânt cultural. Nu-și prea bat ei capul cu treburile culturale! Focul sacru al conștiinței naționale încă nu i-a pătruns îndeajuns. Ei nu se cutremură la gândul că sunt de obârșie romană, din neam împărătesc, care a stăpânit odinicară lumea cunoscută, până la Nistru, unde străjuiau, la Tyras, soldații romani din legiunea V-a Macedonică, aceeași legiune, care avea mai târziu sediul la Potaissa (Turda de azi). Par'că nu-i umple de mândrie românească privelistea falnicilor cetăți dela Nistru ale voievodului Stefan cel Mare și Sfânt: cele mai importante monumente istorice din câte are neamul românesc!

Pentru aceea nu toți intelectualii înțeleg imperativul categoric național: Națiunea română numai prin limba românească poate trăi!

Dar nu este oare biserica basarabeana o cetate a romanismului? Am castigat impresia, ca prea putin. Prin toate satele intalnesti ce-i drept, biserici marete, cu turle si cupole verzi, zidite in stilul moscovit, cu decorul exagerat, grotesc. Poporul nu le prea frecventeaza, lipsesc in special barbatii, iar intelectualii le chiar boicoteaza. In cateva sate am vazut case de rugaciuni baptiste. Stilistii se tin bine si castiga aderenți in masele mari.

Am vizitat si cateva manastiri, sperand sa gasesc aci focare de viata spirituala superioara, de romanism viu. Abia am gasit insa cativa calugari carturari, printre barbatii si femeile de rand inculte.

Ca explicatie pentru aceasta stare de spirit si nepasarea multora fata de romanism, se indica in genere pacatele stapinirii romanești dela inceput, care au instrăinat lumea... Adevarat ca s'a pacatuit grav fata de acești oameni blanzi, blajini, supusi, simpli, umilindu-i prin functionari rai si prin unele elemente din armata, nu intotdeauna intelegători. Dar acum s'au schimbat multe. Incep sa vina functionari excelenti, patrioti buni, cinstiti. Armata e la inaltime. Statul arata tot mai multa solitudine pentru aceasta oropsita provincie: se construiesc drumuri noi de fer si sosele in toate partile; la Tighina se ridică un dig imens; se creează institutii de cultura; se caută debușuri noi pentru agricultura si industrie. In zilele noastre am vazut si frumoasa opera de milostivenie frateasca: ingrijirea copiilor basarabeni infometati. Așteptam sa se arate o schimbare in spre bine in sentimente... Căci nu poate fi rana așa de adâncă si fără leac!

Nu-i mirare că, in atmosfera aceasta dela orașe si in mediul săsesc cultural, cu greu prosperă institutiile de cultura superioara. Facultățile de Teologie si Agricultură tănjesec, fiind încadrate de profesori ambulanti, dioici.

Opera stiintifică a Muzeului Național, o creație unică, splendidă, e prea puțin susținută si înțeleasă de localnici, deși se muncește acolo cu râvnă de o frumoasă gardă de tineri învățați. Cât va mai dăinui observatorul astronomic dela Dubosarii-vechi, creat de inima si mâna darnică a savantului Donici? Te miră îndrăzneala si tenacitatea celor 4—5 grupuri de scriitori si publicisti, răsăriți din vechea pepinieră de gânditori si artiști basarabeni, care scot reviste si ziare romanești in mijlocul indiferenței ucigătoare. Rămâi surprins de inițiativa îndrăsneață a celor ce au fondat un muzeu local la Cetatea Albă, plin cu amintirile gloriosului trecut; admiri pe cei ce muncesc plini de râvnă in căminurile culturale ale „Astrei Basarabene“, trecute in parte la Fundațiile Regale.

Nu-ți vine să crezi ce așezăminte bisericesti fără seamăn la noi (catedrală, reședință episcopală) s'au putut ridica la Bălți

prin râvna fără pereche a fostului Episcop Visarion Puiu, făgăduind o renaștere sufletească a creștinilor.

Chiar aceste institutii si aceste persoane, care depășesc măsura ceasului pe care îl trăiesc, ne sunt o cheazășie pentru zile mai bune. Dacă pe deasupra răscolitorilor de patimi ar munci aci real si desinteresat o mână de apostoli ai frăției romanești si ai dragostei de frate, Basarabia, cu bogățiile-i naturale, cu poporu-i harnic si bun, ar deveni cea mai minunată provincie, cea mai credincioasă fiică a patriei române, ar deveni si sufletește integral „Basarabia noastră“.

Să căutăm numai să o cunoaștem, s'o înțelegem si s'o iubim!

